

KOGUKONDADE ARENGUFAASIDE MÄÄRATLEMISE JUHENDMATERJAL

AUTORID: Eha Paas, Krista Pegolainen-Saar,
Ivika Nõgel, Kairi Kasearu

SISUKORD

<u>SISSEJUHATUS</u>	<u>3</u>
<u>Kuidas juhendmaterjali kasutada?</u>	<u>4</u>
<u>Milles seisneb arengufaaside olulisus?</u>	<u>5</u>
<u>ARENГУFAASIDE KIRJELDUSED</u>	<u>7</u>
<u>0-faas: valged laigud</u>	<u>7</u>
<u>1. arengufaas: enesemääratlemine</u>	<u>8</u>
<u>2. arengufaas: organiseerumine</u>	<u>10</u>
<u>3. arengufaas: kestlik areng</u>	<u>12</u>
<u>ARENГУFAASI MÄÄRAMISE KÜSIMUSTIK</u>	<u>14</u>
<u>Kuidas küsimustikku täita?</u>	<u>14</u>
<u>Kuidas küsimustikku kogukonna arendamisel kasutada?</u>	<u>15</u>
<u>SOOVITUSI KOGUKONDADELE</u>	<u>16</u>
<u>Enesemääratlemise faasis kogukonnad</u>	<u>16</u>
<u>Organiseerumise faasis kogukonnad</u>	<u>19</u>
<u>Kestliku arengu faasis kogukonnad</u>	<u>23</u>
<u>Arengufaaside kastuamine kohalike omavalitsuste kogukonnatöös</u>	<u>25</u>
<u>MÕISTED JA LUGEMISSOOVITUSED</u>	<u>28</u>
<u>ALLIKAD TEADMISTE JA LISATOE SAAMISEKS</u>	<u>30</u>

SISSEJUHATUS

Käsitus kogukondade arengufaaside kohta on sündinud Eesti Külaliikumise Kodukant hanke „Vabatahtlike kaasamise koostöömudeli rakendamine hoolekandesüsteemis” tulemusel. Külaliikumine on juba kümme aastat tegelenud paikkondlike kogukondade arengu mõtestamisega, selleks et kogukondade eestvedajad, nõustajad ning kohalike omavalitsuse arendustöötajad saaks astuda teadlikke samme kogukonna võimekuse ning elujõu toetamisel.

See dokument sisaldab kogemuspõhist praktilist tööriista, mis võimaldab küsimustele vastamise kaudu kogukonnal iseennast analüüsida ning kogukonda tugevdavaid samme ja tegevusi planeerida. Antud tööriista eesmärk on suunata kogukondi oma tegevuse regulaarsele mõtestamisele.

Juhendmaterjal koosneb kolmest osast:

1. kogukondade kolme arengufaasi kirjeldusest;
2. eneseanalüüsi küsimustikust koos soovitustega kogukondadele ning kohalikele omavalitsustele, mis tulenevad küsimustiku täitmisel saadud skoorist;
3. juhendis kasutatud mõistete ja lisamaterjalide loetelust.

Esimene osa kirjeldab ja iseloomustab kolme kogukonna arengufaasi – enesemääratlemine, organiseerumine ja kestlik areng – ning sellele eelnevat 0-faasi ehk nn valgeid laike, kus puuduvad kogukondlikkuse tunnused, kuid võivad ilmned eeldused või potentsiaal arengu käivitumiseks.

Teine osa sisaldab allalaaditava failina küsimustikku ning vormi tulemuse arvutamiseks. Vastavalt saadavatele punktiskooridele (arengufaasi ja aktiivsuse skoor) saab peatükist leida soovitused just sellesse arengufaasi paigutuvale kogukonnale.

Kolmandast osast leiab kasutatavate mõistete definitsioonid ning lingid materjalidele, mida tasub kogukondadel täiendavalt lugeda.

Kuidas juhendmaterjali kasutada?

Kogukondade arengufaaside juhendmaterjali kasutades tuleb rõhutada järgmisi aspekte:

- a. Arengufaasid EI OLE hierarhilised.** Kogukondliku tegutsemise kvaliteet ei ole sõltuv arengufaasist, milles ollakse. Iga kogukond peab ise valima, millises arengufaasis nad soovivad tegutseda, ehk soov liikuda järgmisse faasi peab olema kogukonna enda soov ja otsus. Ennatlikult järgmisesse arengufaasi püüdlemine ei ole tingimata hea, silmas pidades kogukondlikke suhteid ja sidusust. Selles dokumendis antavaid soovitusi tuleb käsitleda kui võimaluste paletti, mille vahel kogukond saab valida, et luua heade suhetega ühtehoidvat kooslust.
- b. Olge küsimustikku täites enesekriitilised.** Kuna küsimustik on sisult pigem kaardistav kui hinnanguid andev, siis tasub olla konservatiivne "jah" vastuseid või skaaladel maksimumpunkte andes. Kui teil tekib väiksemgi kahtlus, siis on kasulikum vastata "ei" või anda madalam hinne. See annab parema aluse saadavate soovitude kaalumiseks ning neist sobivate valimiseks.
- c. Võimalusel täitke küsimustikku kollektiivselt.** Suurema mõju saavutamiseks soovitame küsitlust kasutada nii, et sellele vastavad võimalikult paljud või vähemalt mitmed kogukonna liikmed. Seejärel saate võrrelda vastuseid ning arutada, millest tulenes hinnangute erinevus. Näiteks võib olla tegemist sellega, et info on koondunud liidrite kätte ning kõik ei tea, mida tehtud on. Samas võib olla tegemist ka erinevate ootuste või hinnangutega kogukonna sees, mida tasub tähele panna. Argumenteeritud arutelu kogukonna liikmete vahel on igal juhul väärtus omaette ning aitab saada ühele lainele ootuste osas. Küsitlusvormi tulemuse võib seejuures vormistada kogukonna keskmisi hindeid või ühist kompromissi arvestades.
- d. Küsimustik sobib abivahendiks kogukonna nõustajale.** Näiteks kogukonna arengukava protsessi toetades saab küsimustikku kasutada nii ressursside, tugevuste kui ka nõrkuste avastamiseks.
- e. Nõuanded on kaalumiseks ja valikute tegemiseks.** Teisisõnu ei tuleks nõuandeid käsitleda kohustusliku eeldusena järgmisesse arengufaasi jõudmisel. Kogukonnad on erinevad ja neile sobivad täiesti erinevad

lahendused. Siin antud nõuanded peegeldavad erinevaid võimalusi, mille vahel teil valida on. Kaaluge, milline on kogukonna valmisolek edasiliikumiseks; samuti, kas ja kuidas on konkreetne nõuanne teie olukorras elluviidav. Kogukonna nõustaja kaasamine võib siinkohal olla hea mõte.

Selles dokumendis kasutatavad olulisemad mõisted on lahti seletatud viimases peatükis „[Mõisted ja lugemissoovitused](#)“.

Milles seisneb arengufaaside olulisus?

Kogukondade arengufaaside tundmine aitab mõista kogukondade arengu erinevusi ning valida ja planeerida vastavalt sellele kohaseid tegevusi. Allpool toodud arengufaasid on kõik ühtemoodi olulised ja ei saa öelda, et üks on parem kui teine. Iga kogukond määrab ise oma liikumise tempo ja sihid, kuidas ja kuhu tahetakse jõuda.

Kogukond on selles dokumendis defineeritud kui paikkondlikult (külas, külade piirkonnas, alevikes, linna asumis) tegutsev inimkooslus või kui paikkondlikult huvipõhine kooslus, kellel on lisaks territoriaalsele (nt vald, linn, maakond, region) lähedusele muu (nt rahvusest, vanusest, missioonist, väärtustest tulenev) ühishuvi. Lisaks on kogukonna mõtestamisel olulised tunnused inimestevahelised suhted ja vastastikune toetamine. Suurema huvi korral kogukonna mõiste ja tähenduse vastu soovitame lugeda [Dagmar Narussoni artiklit kogukonnatähendusest](#).

Nii nagu meie elu on pidevas muutuses, mõjutavad muutused üldises elukeskkonnas ka kogukondade elu ja toimetamist. Millest siis ikkagi sõltub paikkondlike kogukondade areng? Ei ole edukamaid ja andekamaid või siis mahajäänud kogukondi. On kogukonnad, mis on oma arengu üle hakanud mõtlema varem kui teised, ja selle taga on olnud erinevad eeldused või edutegurid, mis on seda protsessi mõjutanud. Just see printsiip toob esile vajaduse teadvustada, et kogukonnad on oma tegevusi tehes erinevates arengufaasides. Olles sellest teadlik, saab kogukond ise astuda samme, mis muudavad kogukonda tugevamaks ja võimaldavad vajadusel järgmise faasi edasi liikuda.

Järgnev peatükk kirjeldab kogukonna arengu käivitumisele eelnevat nn 0-faasi ning kolme kogukondlikkuse tunnustele vastavat arengufaasi.

ARENGUFAASIDE KIRJELDUSED

O

0-faas: VALGED LAIGUD

Kuigi antud käsitlesega kaasaskäiv kogukonna arengutaset mõõtev küsimustik ei hõlma „valgeid laike“, siis on oluline teada, mis iseloomustab paikkonda, kus kogukonna tunnused sisuliselt puuduvad. Valgetest laikudest räägime peamiselt paikkondlikke kogukondi ehk siis mitte huvi-kogukondi silmas pidades.

„Valgete laikude” puhul on iseloomulik, et neis puudub kooskäimise traditsioon ning tihti ka vajadus selle järele. Puudub isik, kes võtaks eest inimeste kokku kutsumist, mistõttu elanikud hoiavad pigem omaette või suhtlevad üksikute perekondadega.

Kui puudub ühtekuuluvustunne ning elanike ühised huvid on väljendamatada, siis ei saa neid ka kogukonnana määratleda. Inimesed ei pruugi isegi üksteist tunda ega suhelda, puudub omavaheline usaldus. Peamised suhtlusvõrgud asuvad pigem väljaspool enda elupaika. Kuna kohapeal koos tegutsemiseks puudub teadvustatud soov, huvi või vajadus, siis on „valge laigu“ elanikel ootus, et nende vajaduste eest seisab omavalitsus, kes ise märkab ja teeb ära, mis vaja. Ilma välise toeta võib nende kogukondade ärkamine venida väga kaugesse tulevikku või ilmned elanikke mugavustsoonist välja raputava probleemi ilmnemisel.

„Valge laigu“ staatuses võivad olla mitut eri tüüpi külad või asumid. Näiteks leidub „valgeid laike“ **haldusreformieelsete vallakeskuste** hulgas, mis on ilma jäänud omavalitsuse teenuste lähedusest. Sageli pole kohalik kogukond harjunud mõttega, et neil tuleb oma elukeskkonna ning vaba aja tegevuse eest hakata ise hoolitsema. Selliseid asumeid võib olla suhteliselt kerge äratada, kui kohapeal elab juhtimiskogemusega või aktiivse eluhoiakuga inimesi.

Teiseks tüüpiliseks „valge laigu“ külaks on **endine kolhoosikeskus**, kus domineerib korrusmajade elanikkond. Sageli on sel puhul ka tegemist madalama sissetuleku, hariduse ning kehvema koostöövõimekusega elanikkonnaga. Raskused korrusmajade haldamises loovad soodsama pinnase konfliktideks, mis ei aita kaasa ühistegevusele. Ka linnade korrusmajade

piirkondades on kogukondade teke raskendatud. Kuigi ühe suurema kortermaja baasil oleks kogukonna teke võimalik, siis paraku on see haruldane. Korteriühistud keskenduvad peamiselt majakarbiga seotud muredele ega arenda reeglina elanike omavahelisi suhteid.

Kolmandat tüüpi „valge laik“ on **hajaasustusega küla**, millel puudub ühishuvi loov või siduv keskne paik – vana kauplusehoone, ühine maantee, küla keskel olev plats, järv vmt. Kui ühishuvi puudub, siis ei nähta ka vajadust koos tegutseda. Kogukond võib sellisesse paika tekkida välise ohu tõttu - näiteks karjäär või metsa lageraie, või näiteks lastega perede kolimisel paikkonda, kus tekib vajadus lastele mängukaaslasi leida. Ühise ohu või huvi ilmnedes ning eestvedaja olemasolul võib „valge laigu“ kogukonnas tekkida ärkamine. Muudel juhtudel pole omavalitsusel ega välistel arendajatel mõistlik sinna väliste meetmetega sekkuda.

Neljandat tüüpi „valge laik“ võib olla ka **linna ääres olev elamurajoon**. Inimesed käivad tööl, koolis, sisseoste tegemas linnas ja elukoht on pigem koht magamiseks. Selliseid piirkondi äratavad tihti elulised probleemid, näiteks kinnisvara arendaja on jätnud rajamata korraliku teedevõrgu, parkimisplatsi, inimesed ei pääse liikuma nii nagu vaja, või on probleemid vee ja kanalisatsiooniga jne.

„Valge laigu“ faasis külasid, alevikke, linna asumeid on Eesti maapiirkondades üle poole kõigist paikkondadest ning linnades veelgi enam. Seega pole neid kuigi raske leida ning kogukonna arendamise seisukohalt on tööpõld lai.

Baasilised tunnused:

- puuduvad aktiivsed ühisest tegevusest huvitatud isikud;
- puudub vajadus või huvi teiste elanikega suhtlemiseks;
- probleeme lahendatakse individuaalselt.

1. arengufaas: ENESEMÄÄRATLEMINE

See arengufaas saab alguse ärkamisest, mida iseloomustab uudishimu ja soov tuttavaks saada, mille käivitajaks on reeglina koostööst huvitatud aktiivne elanik või grupp.

Enesemääratlemise faas eeldab esimeste ühistegevusest huvitatud inimeste esilekerkimist. Sageli on need piirkonda elama tulnud uued elanikud või ka tagasi pöördunud, kellel on suurem infovajadus ning ka rohkem julgust ja avatust naabritega ühendust võtta. Nende sooviks on oma kodukohast rohkem teada saada või ka otsida tuge elukeskkonna paremaks tegemisel.

Vahel juhtub paraku ka see, et eestvedaja jõupingutused kogukonda kokku tuua ei kanna vilja, mis võib olla tingitud eestvedaja vähestest oskustest-kogemustest, kannatlikkuse puudumisest või siis elanike puuduvast ühishuvist. Sellisel juhul jätkab kogukond „valge laigu” faasis.

Kui potentsiaalse eestvedaja katsed kogukonda kokku tuua on edukad, siis hakkab kogukond rahuldama oma baasilisi esmavajadusi ning otsima ühist identiteeti. Sageli alustatakse esmast koostööd toetavate ettevõtmistega: suvise kooskäimiskoha korrastamine, sportlike ja kultuuriliste ühisürituste korraldamine, talgud jne. Tutvumine, omavaheline suhtlemine, kooskäimise võimaluste ja traditsiooni algatamine on just see kapital, millel baseeruvad kõik edasised ettevõtmised. **Pannakse alus kogukonnasisesele inimestevaheliste suhete loomisele ja usalduse tekkele.** Ainult koostöö toetamise kaudu tekib arusaamine, sallivus, usaldus, mis võimaldab teha kokkuleppeid tuleviku suhtes.

Koostöö võimaldab järgmiseks ette võtta elukeskkonda ja inimeste heaolu puudutavate olukordade lahendamise. Hakatakse tähelepanu pöörata oma kogukonna probleemidele, mis esialgu on seotud just elanikkonna esmavajaduste rahuldamisega. Selleks võib olla tolmu tee, talvine lumelükkamine, hulkuvad koerad, küla südames olev rämpsjne. Siin võib tekkida ka nn „ühine vaenlane“. Sealjuures aitab ühise probleemiga ehk siis nii-öelda ühise vaenlasega tegelemine tugevdada kogukonna ühtsustunnet.

Enesemääratlemise faasis keskendutakse oma külale ning väljapoole

panustamise soov tavaliselt puudub. Selles faasis ei ole kogukond valmis võtma ette suuri rahalisi ressursse vajavaid tegevusi. Püütakse hakkama saada ise.

Selles faasis hakatakse ka otsima seoseid piirkonna identiteediga, korrastatakse viidamajandus, paigaldatakse infotahvliid, kogutakse küla ajalugu, taastatakse kultuuritraditsioone, korraldatakse kokkutulekuid, mõeldakse oma sümbolikale jne. Näiteks hakatakse mõtlema ühiselt koduümbruse korrastamise peale. Küla korrastustalgud on esimene samm, kus on kiiresti võimalik üheskoos midagi ära teha ja tulemus on kohe nähtav ja käegakatsutav. Eduelamus on heaks aluseks järgmistele sammudele. Enesemääramise etapis **tunnevad eestvedajad, et kogukond usaldab neid ja neil on tekkinud esindusmandaat**, mis loob soovi küla probleemidest omavalitsusele teada anda.

Ühine puudusvajadus võib olla küll hea kokkusaamiste käivitaja, kuid sageli ei ole esmatasandi probleemid küla tasandil lahendatavad. Samas ei olda veel valmis keerulisi olukordi ise lahendada ning oodatakse tuge ja lahenduste elluviimist eelkõige omavalitsuse poolt. Võib juhtuda, et algajal eestvedajal jääb vajaka koostööks vajalikest oskustest ja teadmistest. Meie julgustame siin otsima pigem kogukonnas endas peituvaid tugevusi - inimesi nende annete ja oskustega, lugusid ja pärimust, ühinguid ja institutsioone, kellega koos saaks edasi liikuda.

Baasilised tunnused:

- esile on kerkinud kogukonna jaoks baasiline probleem, mis vajab lahendamist;
- olemas on eestvedaja, kelle aktiivsusest paraku sageli sõltutakse;
- kogukond tegeleb identiteedi ja/või traditsioonide loomisega.

2. arengufaas: ORGANISEERUMINE

Selles faasis toimub teadlik organiseerumine ja tulevikueesmärkide seadmine. Kogukond on ise valmis võtma initsiatiivi ja vastutust oma heaolu parandamisel. See

väljendub teadlikus organiseerumises ja ühiste eesmärkide, prioriteetide või huvide sõnastamises. Tihti luuakse just nüüd initsiatiivgrupp; paikkonna puhul valitakse küla-, aleviku- või asumivanem. Kogukonna ressursside haldamiseks ja elanike kaasamiseks luuakse mittetulundusühing. Selles faasis sõnastatakse ka kogukonna eesmärgid, tegevuskava või arengukava ning hakatakse taotlema rahastust arenguprojektidele.

Oma identiteedi otsimises minnakse kaugemale – antakse välja kogukonda tutvustavaid trükiseid ning luuakse visuaalset identiteeti, mida kuvatakse ka avalikku ruumi. Seega viiakse ellu rahalisi ressursse vajavaid projekte. Kuna võimekus on tõusnud, siis ollakse valmis investeerima kooskäimise kohta, olgu selleks siis külamaja, huvikeskus või kogunemise võimalusi loov plats.

Kogukonnal tekivad traditsioonid, millest saavad osa ka teised piirkonna elanikud. Organiseerunud kogukonnale muutub tähtsaks kuvand - tahtakse olla tuntud ja tunnustatud ka väljaspoolt. Sageli esitab organiseerunud kogukond ennast või esitatakse neid maakondlikele või üleriigilistele konkurssidele. Kogukond hakkab jagama oma kogemusi, esinedes oma edulooga või võttes vastu õppereise ning omavalitsuse külalisi.

Siin faasis muutub oluliseks sisuline ja järjepidev koostöö omavalitsuse või muu avaliku võimu esindajaga. Tekib soov olla kaasatud oma kogukonda puudutavate teemade aruteludesse. Faasi käigus väljutakse passiivsest avalikule sektorile info andja ja vahendaja rollist. Osaletakse aktiivselt omavalitsuse arengukava ja üldplaneeringu protsessides või valdkondlike strateegiate koostamises.

Lisaks koostööle avaliku sektoriga hakkavad eestvedajad otsima ideid ja praktikaid teistest kogukondadest. Luuakse kontakte naabritega ning oma probleemide lahendamiseks otsitakse liitlasi. Soovitakse saada rohkem infot teistes piirkondades toimuva kohta ning tekib vajadus kogukondade omavahelise koostöö järele. Faasi arenedes hakatakse veelgi enam tähelepanu pöörama kommunikatsioonile ehk tahetakse olla „pildis“. Kogukonnal tekib süsteemne aastaringne tegevusraamistik.

Lisaks koostööle avaliku sektoriga hakkavad eestvedajad otsima ideid ja praktikaid teistest kogukondadest. Luuakse kontakte naabritega ning oma probleemide lahendamiseks otsitakse liitlasi. Soovitakse saada rohkem infot teistes piirkondades toimuva kohta ning tekib vajadus kogukondade omavahelise koostöö järele. Faasi arenedes hakatakse veelgi enam tähelepanu pöörama kommunikatsioonile ehk tahetakse olla „pildis“. Kogukonnal tekib süsteemne aastaringne tegevusraamistik.

Selles faasis on kogukonna eestvedajatel oht sattuda nii-öelda “projektoritasse” ehk kogu energia on suunatud uute projektide kirjutamisele, elluviimisele ja kogukonna omavaheline mitteformaalne suhtlus jääb tagaplaanile. See aga muudab kogukonna nõrgemaks, loob lõhet aktiivgrupi ja kõrvalejääjate vahele. Samuti murendab omavahelist usaldust. Seega on oluline suuremate tegevuste juures hoida alles tavapärasest vastastikust suhtlemist ja lihtsalt koos olemist.

Baasilised tunnused:

- olemas on selge mandaadiga eestvedaja(d) ning välja kujunenud rollijaotus;
- loodud on kogukonda esindav juriidiline isik (MTÜ) ning infokanal(id);
- kogukond sõnastab oma ühishuvisid ja arengueesmärke;
- kogukond on dialoogis omavalitsuse või vastava valdkonna avaliku sektori asutus(t)ega (ümarlauad, arutelud, komisjonides osalemine, ettepanekud, pöördumised jne).

3. arengufaas: KESTLIK ARENG

Kestlikkuse faasi iseloomustab teadlik tegutsemine, tagamaks tasakaal sotsiaalsete suhete, majandusliku toimetuleku ning füüsilise keskkonna kujundamise vahel. Selles faasis lahendab kogukond valdavalt ise oma arengu- ja majandusküsimusi, loob vajalikke teenuseid, mille kaudu tekivad uued töökohad ning on ise tööandja

või ka töövõtja rollis. Tehakse seda eelkõige oma ressursside najal ning inimeste, organisatsioonide kaasatuse ja osaluse kaudu.

Arengukava koostamise kõrvale lisanduvad mõistete ja tegevustena strateegiline planeerimine, teenuste äriplaan, sotsiaalne innovatsioon, teenuste disain jm. Kõik see annab märku kaasavast ja õppivast kogukonnast, kes ise määrab, millises suunas arenedada ning oskab ka kavandatut sihipäraselt ellu viia. Selle kõige taustal iseloomustab kogukonda omavaheline suhtlemine, vastastikune toetamine, avatus, meeskonnatöö ja valmisolek muutuvast ühiskonnas hakkama saada.

Sotsiaalset innovatsiooni kasutatakse kogukonna hüvanguks just uute lahenduste väljatöötamisel. Ollakse valmis seniseid mudeleid ka ise sisetiselt muutma. Siin on üks võimalus kogukonnaga koostöös vähendada ühiselt kulusid või hoopis suurendada kogukonna tulusid – ühine transpordikorraldus, prügimajandus, hulgiostud, kogukonna ettevõtjate toodete ühine turundamine jne.

Kogukond võib näiteks pakkuda omavalitsusele või avaliku sektori asutustele teenuseid, mille osutamiseks on sõlmitud lepingud, näiteks kultuurilise teenuse osutamine, eakatele sotsiaalteenuste osutamine, kogukonnatransport jne.

Kestliku arengu faasis kogukonda iseloomustab oskuslike liidrite ning süsteemse meeskonnatöö olemasolu. Teadlikult tegeletakse uute eestvedajate järelkasvu tagamisega. Kogukonna arendamisel osatakse näha erinevate valdkondade vahelisi seoseid. Lisaks arendustegevusele pööratakse teadlikult tähelepanu puudust kannatavatele, elu hammasrataste vahele jäänud inimestele ja teistele abivajajatele. Kogukonna liikmed ise on märkaja rollis, andes õigeaegselt teada abivajajast. Ka erinevate kriisidega toimetulek on iseloomulik peamiselt selles faasis olevatele kogukondadele.

Järjest ambitsioonikamad ettevõtmised esitavad tegijatele suuremaid väljakutseid ning tekib täiendav infovajadus. Oma infoleht, FB, teadetahtvel või ka koduleht on kanalitena endiselt olulised, kuid siia lisandub süsteemne kommunikatsioon, suhtekorraldus ja turundus.

Kestlikkuse faasi iseloomustab veel soov olla eeskujuks ning esmastes arengufaasides olevatele kogukondadele mentorluse või toe pakkumine. Omavalitsuse ja/või ametiasutustega soovitakse olla partnerlussuhetes. Kogukondade esindajad kuuluvad erinevate komisjonide liikmeskonda. Selles faasis eeldab kogukond, et neid arvestatakse võrdväärse partnerina.

Baasilised tunnused:

- olemas on süsteemset tegutsev eestvedajate tiim, kus on selgelt jaotatud ülesanded ja tegutsetakse strateegiliselt ja eesmärgitult tegevuskava alusel;
- olemas on võimekus nii arendus- kui ka investeringuprojektide elluviimiseks, sealjuures valmidus neid oma ressurssidest kaasfinantseerida;
- kogukonna esindajatel on koostöised suhted ja ettevõtmised nii avaliku sektori kui ka teiste kogukondade või piirkondadega;
- kogukonna liikmed tunnevad üksteist ning pööravad tähelepanu omavahelistele suhetele ja teineteise toetamisele.

ARENGUFAASI MÄÄRAMISE KÜSIMUSTIK

Kuidas küsimustikku täita?

Küsimustik on alla laaditav [SIIN!](#) Võimalusel printige küsimustik värviliselt.

Küsimustik koosneb 37 küsimusest, millele saab vastata a) ei või jah, b) anda hinnang 1-5 skaalal. Küsimused jaotuvad viie teema alla, milleks on „aktiivsus ja suhtus“, „eneseteadlikkus ja identiteet“, „organiseeritus“, „suutlikkus“, „tuntus ja nähtavus“.

- ▶ Valitud vastuse puhul tõmmake ring ümber vastavale numbrile (1-5) või tähele (A või B), mis tähistab teie vastust. Juhul, kui te vastuses kahtlete, siis tehke „konservatiivsem“ valik. See tagab suurema objektiivsuse ning väärtuslikumad soovitusel.
- ▶ Kui vastused antud, siis võtke tulemuste arvutusleht (NB! viimane leht) ning märkige rist iga küsimuse numbri taha, kus on ring ümber tõmmatud numbrile 4 või 5 või tähele B.
- ▶ Lugesdes kokku kõik märgitud ristid, saate teada oma **aktiivsuse skoori**.
- ▶ Lugesdes kokku vaid need ristid, mis on hallides raamitud lahtrites, saate teada **arengufaasi skoori**.
- ▶ Aktiivsuse ja arengufaasi skoorile vastavad soovitusel leiate juhendmaterjali peatükist „Soovitusel kogukondadele“.
- ▶ Mõistlik on lugeda ja mõtestada kõiki vastava arengufaasi soovitusel ning mõnikord ka naaberfaasi omi. Sellega saate aimu võimalikust tulevikuperspektiivist ning leiate ehk üles läbi tegemata jäänud samme.

Kuidas küsimustikku kogukonna arendamisel kasutada?

Küsimustikku saab täita mitmel moel. Esiteks võib kogukonna eestvedaja ise oma info ja tunnetuse kohaselt vastata 37 küsimusele, arvutada välja skoori ning siis lugeda soovitusi.

Küsimustik annab siiski palju enam väärtust, kui **täidate seda kollektiivselt**, näiteks juhatuse, juhtrühma või aktiiviga. Või miks mitte, paluda kõigil kogukonna liikmetel seda täita. Vastajate rohkus annab võimaluse vastuseid omavahel võrrelda, näha, milliste küsimuste juures on kogukond infosulus ning kus eksisteerivad erinevad hinnangud. Lisaks võib omavaheline diskussioon tuua esile teemasid, millega oleks põhjust üheskoos tegeleda.

Kollektiivse vastamise korral võib aluseks võtta keskmise hinnangu (ümar datuna pigem allapoole) või faktide olemasolul anda informeeritud vastus ning saada sellisel moel kätte kollektiivne tulemus-skoor.

Tööriista saab kasutada ka **välise nõustaja abiga**, kes käivitab hinnangute erinevuse korral diskussiooni. Nõustajat võiks näiteks kasutada juhul, kui olete koostamas kogukonna arengukava või strateegiat. Lisavõimaluseks on täita ka küsimustiku kommentaaride osa, mida saab dokumendi olukorra kirjelduse osas sisendina kasutada.

Kui kollektiivse arutelu tulemusel on saadud skoorid, siis saab minna soovitude peatükki ning leida vastav arengufaas ja alamfaas (vaata all olevat skeemi). Kaaluge nõuannetest neid, mida tahate kasutusele võtta. Soovitus on väärtuslik vaid siis, kui kogukond selle heaks kiidab.

Küsimustikku saab kasutada ka kohaliku **omavalitsuse arendustöötaja** selleks, et kaardistada oma territooriumil tegutsevate kogukondade vajadusi. Siinkohal tuleb rõhutada, et sellisel juhul tuleb kindlasti teha seda koos kogukonna või selle esindajatega.

Skoor	1-5	6-10	11-17	18-22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36	37
	1-3	samme seadev	arenev	aktiivne															
	4-5		toppama jäänud	teigus						õppiv									
	6		kaugenenud				väärtust loov						isemajandav						

SOOVITUSI KOGUKONDADELE

Kui olete küsimustikku täites ning kogukonna eneseanalüüsi tulemusena kokku arvanud skoorid, siis saate saadud punktide alusel leida oma arengufaasi ning aktiivsuse määra. Sellele vastavalt on toodud ka soovitused, mida kasutada kogukonna eesmärkidele vastavalt oma arengu säilitamiseks või edasi liikumiseks.

Enesemääratlemise faasis kogukonnad

(arengufaasi punktiskoor 1-3)

SAMME SEADEV ENESEMÄÄRATLEJA (aktiivsuse punktiskoor 1-5)

- ▶ Kui olete alustamas tegevust kogukonnana, siis mõelge kohe sellele, **kes võiks olla algusest peale kaasatud**, et kogukonda enesemääratlemise protsessis aidata. Mida varem inimesed appi kutsuda, seda rohkem tunnevad nad end kaasatuna ja on valmis vastutust võtma. Pole vaja abi küsides tunda end pealetükkivana – inimesed tahavad aidata eeldusel, et nad saavad anda tähenduslikku panust ning teha asju omas tempos, oma maitse ja jõudluse järgi. Kindlasti tasub kogukonna liikmetelt abi paludes eelnevalt veenduda, et ülesanne oleks neile jõukohane.
- ▶ Kui märkate oma kogukonnas potentsiaalset eestvedajat, siis **pakkuge talle abi**. Andke teada, mida teile teha meeldib ning panustage. Koos tegemine võib pakkuda suurt naudingut ja eneseteostust. Mõelge ka iseenda võimekuse üle - kas teil on huvi olla eestvedaja või panustaja. Kogukonna jaoks kasulik roll on ka olla ühendaja ehk see, kes toob inimesi kindlal teemal kokku, kuid jätab nad iseseisvalt toimetama.
- ▶ Selgitage välja, mis on kogukonna liikmete jaoks kõige olulisem, **mis neid ühendab** või liidab. Mõnikord võib selleks olla kodanikke häiriv puudusvajadus (nt lagunev tee, kooli sulgemise oht); teinekord aga mõni inspireeriv võimalus (nt potentsiaalne ühiste kogunemiste koht või põnev ajaloo pärand). Arvestage sellega, et tõsisema probleemi või

puudusvajaduse ilmnedes tuleb sellega tegeleda esmajärjekorras, enne kui saab keskenduda tulevikuideede teostamisele.

- ▶ **Praktilised tegevused**, mis annavad kiiresti nähtavat tulemust, on eriti olulised kogukonna arengu algusfaasis. Näiteks talgupäev, kus inimesed tulevad kokku, koristavad pargi või hoovi ära ning tulemus on kõigile silmaga nähtav. Praktika on näidanud, et sellised tegevused innustavad inimesi koos toimetama. Kõik saavad tunde, et tehtigi midagi olulist ära.
- ▶ Toetage kogukonnas loomulikku, isetekkelist, vastastikust suhtlust, mis võimaldab kogukonna liikmetel üksteisele olla abiks igapäevastes majapidamistöodes, toidu või transpordi korraldamisel, lastega seotud küsimustes ja paljus muus. Kõik see on vajalik usalduse loomiseks, et oleks kergem edasi liikuda muude ühishuvist lähtuvate ideedega.
- ▶ Alustavad kogukonnad kipuvad sageli korruga liiga palju ette võtma. Alustuseks on hea korraldada lihtsaid vestlusi, mõnusaid kokkusaamisi, vahel on ka üks suurem sündmus poolaastas piisav. Kui meeskond kasvab, siis saab teha rohkem. **Vältige üleorganiseerimist** ja üksi tegutsemist!

ARENEV ENESEMÄÄRATLEJA (aktiivsuse punktiskoor 6-10)

- ▶ **Avastage oma kogukonna ressursse** – inimesi koos nende oskuste, teadmiste ja annetega. Looge omavahelisi suhtlemisvõimalusi, mis omakorda aitab teil luua usaldust ja soovi koos tegutseda.“
- ▶ Kogukonna vundament on inimestevahelised suhted. Just seetõttu on oluline, et inimesed kogukonnas **saaksid omavahel tuttavaks** ja suhelda. Suhtlemisest kasvab välja teineteisemõistmine, usaldus ja vastastikune toetamine. Seega soovitame oma kogukonna tegemistes luua aega ja ruumi, kus inimesed saavad omavahel rääkida. Seda võiks arvestada pidevalt ja igal kokkusaamisel.
- ▶ Proovige võimalikult varases faasis seada sisse nii meeskonna kohtumistele kui ka kogukondlikele üritustele **kindel regulaarsus**. Näiteks meeskonna kohtumised kord kvartalis või siis kord kuus kindlal nädalapäeval ja kellaajal. Või näiteks kogukondlik jaanipäeva ning jõulude tähistamine igal aastal. See loob kindluse ning järjepidevuse tunde. Siinjuures on

regulaarsus sagedusest olulisem, sest see aitab luua inimestel turvatunnet ja harjumust, et teatud aja tagant näeme jälle, teeme midagi koos.

- ▶ Kogukonda liidab ning tema identiteeti tugevdab teadmine sellest, mis seal varem toimunud on. Kui teil on kogukonnas keegi, kes tahab uurida ja jagada kogukonna ajalugu ja pärimust, siis julgustage seda kindlasti tegema.
- ▶ Kogukonna aktiivsemad liikmed vajavad kindlasti ka **uusi teadmisi ning õppimist teiste kogemustest**. Seega kasutage ära võimalusi osaleda koolitustel, mis teid kogukonnatöös toetavad, nagu kaasamine, kogukonna arendamine, projektide koostamine, enesejuhtimine jne. Koolituste oluline kasu seisneb ka teiste kogukonna liidritega kohtumises ja uute ideede saamises praktikutelt. Kui vähegi võimalik, siis osalege koolitustel koos teiste oma meeskonna või kogukonna liikmetega. Siis tulete tagasi ideedega, mida saate kohe koos rakendada hakata. Informatsiooni sobivate koolituste kohta saate oma maakondlikust arenduskeskusest, Leader-tegevusgrupilt ning kohalikult omavalitsuselt.
- ▶ Väga oluline on kokku leppida ja sisse seada **suhtluskanal(id)**, mille kaudu anda oma tegemistest teada ka teistele kogukonna liikmetele, näiteks *e-mail'i list*, Messengeri grupp, Facebooki leht, kogukonna infokiri, füüsiline teadetetahvel jne. Arvestage siinkohal oma kogukonna info tarbimise harjumustega. Mõnikord, näiteks kogukonnatöö algusfaasis, on õigustatud kommunikatsiooni viis ka helistamine, eriti kui kogukonnas on neid, kes arvutit või nutitelefoni ei kasuta.
- ▶ Oluline on ka **anda kohalikule omavalitsusele märku oma tegevusest**. Ka sealt võib tulla väärtuslikku infot, nõu ja abi.
- ▶ Vältige läbipõlemist ehk oluline on **eestvedaja enesehoid**: kui tahetakse liiga kiiresti liikuda ja teised ei tule kaasa, võib tekkida frustratsioon.

AKTIIVNE ENESEMÄÄRATLEJA (aktiivsuse punktiskoor 11 või rohkem)

- ▶ Kui teie ennastmääratlev kogukond on jõudnud sellisesse etappi, kus liikmete aktiivsus on kõrge ja eestvedajad on säilitanud positiivsuse ja innukuse, on põhjust kaaluda **arenguhüpet**. Aktiivselt tegutsedes saabub varem või hiljem hetk, kus kogukond tahaks teha asju, mis eeldavad täiendavat rahastust. See toob kaasa vastutuse ning koos sellega

vajaduse suurema organiseerituse ehk oma mittetulundusühingu (MTÜ) järele.

- ▶ Vältige olukorda, kus teid motiveerib organiseeruma pelgalt raha saamise võimalus - motivaatoriks peab ikka olema **kogukonnaga läbi kaalutud arengu vajadus**. Väline rahastus toob kaasa vastutuse ning selleks peab valmis olema. MTÜ loomisel ja projektide koostamisel on nõuandjaks teie maakondlik arenduskeskus.
- ▶ Kui teile tundub, et järgmisesse “organiseerunud” arengufaasi sisene mine on mõistlik, siis lugege ka järgmist alapeatükki ehk soovitusi organiseerumise arengufaasis kogukondadele.

Kokkuvõtteks: Kogukonnateadlane Cormac Russell on öelnud: “Kogukonnad liiguvad usalduse kiirusel.” Mida see tähendab? See tähendab, et eestvedajatena ei ole võimalik kogukondi ülevalt alla kiiresti tegutsema panna, vaid liikuda saab ikkagi just sellises tempos, nagu on kogukonna inimeste usaldus teineteise ja kogukonna suhtes. Ehk eelkõige tuleb panustada kogukonna liikmete vahelistele suhetele, mis loovad vastastikust usaldust ja tahet ühiselt tegutseda.

Organiseerumise faasis kogukonnad

(arengufaasi punktiskoor 4-5)

TOPPAMA JÄÄNUD ORGANISEERUJA (aktiivsuse punktiskoor 3-11)

- ▶ Juhul kui teie faasi punktid viitavad organiseerumise faasile, kui aktiivsuse skoor on madal, siis tasub minna tagasi juurte juurde - vaadata üle ennastmääratlevale kogukonnale kirjutatud soovitused. Võimalik, et teil on vaja naasta suhete teema juurde või pidada kogukonnaga vestlus selle üle, mis on neile oluline. Ideesid, kuidas edasi minna, võib leida nii eelmisest kui ka käesolevast alapeatükist.

TEGUS ORGANISEERUJA (aktiivsuse punktiskoor 12-22)

- ▶ Organiseerumise faasis on tähtis, et kogukond hakkab arutama ka selle üle, **mis on meie ressursid, vajadused, kitsaskohad ning millist tulevikku me vajame**. Fookus tasub suunata kogukonnas peituvatele ressurssidele (tugevustele). Avastada, mis need on, mõelda, kuidas oma tugevusi ühendades saame oma kogukonna jaoks ise teha seda, mida soovime, ning alles siis vaadata, milles vajatakse abi väljastpoolt. Te võite seda teha lihtsalt vestluste ning aruteludena, mille tulemused kirja panete. Samuti võite läbi viia küsitluse ning seejärel üheskoos tulemusi mõtestada. Juhendmaterjale oma ressursside avastamisest ja kaasamisest kogukonna heaks leiab [ressursipõhisest lähenemisest kogukondade arendamisel](#).
- ▶ Kogukonna ressursside avastamisel võite appi võtta **arengueksperdi**, kes aitab teil arutelud läbi viia ning teie mõtted arengukava dokumendina sõnastada. Arengueksperdi kasuks räägib see, et siis on kõigil kogukonna liikmetel võimalik võrdset osaleda. Samaaegselt arutelu juhtida ning selles ka ise osaleda on üldiselt keeruline ning võib halvimal juhul viia eestvedaja liigse domineerimiseni. Arengueksperptide kohta leiate infot <https://kysk.ee/taotlejale/vabauhenduste-arendamine/arengueksperdid/arengueksperdid/>
- ▶ Kui te seda juba teinud pole, siis on selles faasis oluline hoolikalt läbi mõelda, kuidas te tagate **infovahetuse kõigi kogukonna liikmetega**. Arvestage, et kogukonna liikmetel on info saamiseks väga erinevad harjumused. Mitte kõik ei oma Facebooki kontot, mitte kõik ei vaata regulaarselt e-mail'i. Vanemal põlvkonnal puudub sageli arvuti sootuks. Tuleb leida lahendus – võimalik, et ka dubleeriv lahendus – mis tagab info jõudmise kõigini, kes infot saada soovivad. Lisaks tuleb kogukonnas leida need, kes teateid, uudiseid, kutseid sõnastavad ja jagavad. See on päris tõsine intellektuaalne töö, mida võiks mitme inimese vahel jagada.
- ▶ Olete jõudnud faasi, kus **luua partnerlus kohaliku omavalitsusega**, kuna paljud kogukonna vajadused pole üksi teie lahendatavad. Teede korrashoiu, valgustuse või bussipeatuse asukoha teemasid tuleb paratamatult arutada omavalitsusega. Teisisõnu tekib teil vajadus kogukondliku huvikaitse järele.
- ▶ Huvikaitse teostamisel on hea, kui teil on selleks **kindel kõneisik**. Mõelge sellele, kas teil oleks mõistlik valida mandaadiga küla-, aleviku- või asumivanem, kelle üks olulisemaid rolle ongi suhtlus võimalike partneritega

(nt KOV-i esindajad, ettevõtjad, maakondlikud arendusseltsid, erinevad ametkonnad). Kui vanema valimine teile ei sobi, siis leppige oma organisatsiooni juhatuses kokku, kelle vastutus on suhtlemine kogukonnaväliste koostööpartneritega. Kui teil mittetulundusühingut veel pole, siis on võimalik ka aktiivgrupi sees rollid jaotada.

- ▶ Meie soovitus on võtta võimalike koostööpartnerite osas (sh valla- või linnavalitsus) konstruktiivne ja mõistev hoiak. Koostöös omavalitsuse ja teiste partneritega on võimalik kogukonnale tuua rohkem kasu.
- ▶ Üks osa huvikaitsest on osalemine omavalitsuse arengukava, üldplaneeringu ning oluliste eelnõude protsessis. See eeldab suutlikkust **koondada ja sõnastada kogukonna ühised ettepanekud** ning neid kohaliku omavalitsuse tasandil argumenteeritult esitada. Ka seda suutlikkust tuleb õppida ja harjutada. Julgustage analüüsi ja argumenteerimise kogemusega inimesi osalema kohaliku omavalitsuse töögruppides ja komisjonides, kui selleks avaneb võimalus. Oluline on olla teadlik omavalitsuse tegevustest ning anda oma kogukonna sisend ja panus kohaliku tasandi elu arendamisesse.
- ▶ Kui teie kohalikus omavalitsuses on **kogukondade ümarlaud või katusorganisatsioon**, siis peaksite sinna kuuluma ka teie. Kokkuvõttes on alati tulusam rääkida ühel häälel nendega, kes sarnaselt teiega kogukondlike väärtusi jagavad. Ka kohaliku Leader-tegevusrühmaga liitumine on hea mõte, et info rahastusvõimaluste, koolituste ja reise kohta aegsasti teieni jõuaks.
- ▶ Organiseerumise faasis kogukonnale muutub olulisemaks olla **tuntud ja tunnustatud**. Ühelt poolt tähendab see oma kogukonnast rääkimist kas otse inimestele, läbi sotsiaalmeedia või artiklite kaudu. Teiselt poolt olge julged osalema konkurssidel, nagu aasta küla või MTÜ, kuhu saate kandidaate saata ka teie ise. Kogukonnale läheb väga korda, kui neid märgatakse ja kiidetakse. Ärge jätke seda pelgalt juhuse hooleks. Kogukonna tuntuks ja ühtlasi identiteedi tugevnemisele aitab kaasa ka üleriigilistes algatustes osalemine, nagu näiteks "Teeme ära" talgud, kohvikute päevad, maal elamise päev, avatud talude päevad jne.

ÕPPIV ORGANISEERUJA (aktiivsuse punktiskoor 23 ja rohkem)

- ▶ Ka selles arengufaasis on oluline õppimine iseäranis teemadel, nagu kaasamine, arengu kavandamine, finantsplaneerimine, turunduskommunikatsioon, kogukonna ettevõtlus. Vältige olukorda, kus

koolitustel käib vaid üks eestvedaja. Katsuge koolitusvõimalusi jagada või registreeruda mitmekesi. Veelgi parem, **tellige koolitusi otse kogukonda.**

- ▶ Üks kõige paremaid õppimise viise on **hästi eesmärgistatud õppe-reisid**, sest lisaks uutele teadmistele ja avastustele aitab see liita kogukonna liikmeid. Neil tekib ühine kogemuste pagas, ühised naljad ja mõtteväljatused. Ühise kogemuse baasilt on hea uusi ettevõtmisi algatada ja inimesi kaasata neid teostama.
- ▶ Väga kasulikud ja maailmapilti avardavad on erinevad **mentorprogrammid ning arenguprogrammid**, kus osalevad üle Eesti erinevate kogukondade eestvedajad.
- ▶ Kuna organiseerumise faasis on ideid palju ning mõned neist ambitsioonikamad, siis on hädavajalik **olla kursis erinevate meetmete, programmide ja taotlusvoorudega**, mis on mõeldud kodanikuühendustele, nagu kohaliku omaalgatuse programm (KOP), Kodanikuühiskonna Sihtkapitali (KÜSK) taotlusvoorud, vastava piirkonna Leader-meetmed. Hoidke end kursis, osalege infopäevadel või kasutage nende järelevaatamise võimalusi.
- ▶ Edukatel organiseerumise faasis kogukondadel võib tekkida ja kasvada ambitsioon „maailma parandada“ ehk teha mõjusaid algatusi, mis muudab kogukonna majanduslikult sõltumatuks innovatsiooni veduriks. Kui kogukonnas on tunda ambitsiooni ning jätkub vastutust võtvaid eestvedajaid, siis võib kaaluda arenguhüpet kestlikkuse faasi. Siinkohal on oluline, et see ei tooks kaasa tegutsemisrõõmu vähenemist ega kogukondlike suhete jahenemist.

Kokkuvõtteks: Just selles arengufaasis võib kogukond väga suuri asju ette võtta, kuid samas lõheneda, kuna eestvedajad on projektikeeristes unustanud kogukonna igapäevase suhtlemise. Seni rõõmu ja kirega tehtud lihtsad algatused muutuvad reeglite ja projektidega raamistatud tegevusteks, mis võib inimeste indu vähendada või lausa kustutada. Oluline on hoida tasakaalu kogukonna mitteformaalse suhtluse ja projektitegevuste vahel.

Kestliku arengu faasis kogukonnad

(arengufaasi punktiskoor 6)

KAUGENENUD KESTLIKKUS (aktiivsuse punktiskoor 17 või vähem)

- ▶ Kestlikkuse arengufaasis on teie kogukonnal ambitsiooni tegeleda keerkamate teemadega, nagu ettevõtlus, sotsiaalne innovatsioon, jätkusuutlike teenuste loomine jne. Kui kestlikus faasis kogukonna aktiivsuse punktiskoor on madal, siis võib olla teostunud **oht, et liidrid on kaugenend laiemast kogukonnast**. Võimalik, et nad on olnud edukad kogukonna majandusliku jätkusuutlikkuse tõstmisel, kuid järjest vähem on jagunud tähelepanu tegevustele, mis tugevdavad kogukonna liikmete suhete baasi. Analüüsige, mis olid teie vastused küsimustele 1-7. Kas võib olla, et teie tegevuses on kogukonna liikmetest suurem osa unarusse jäänud. Kui see on nii, siis lülitage taas oma tegevuskavasse kogukonda laiemalt kaasavad ettevõtmised. Ilma tugeva suhete baasita ei tarvitse teie eesmärgid olla kõigile mõistetavad ning võite ilma jääda laiema kogukonna toetusest.
- ▶ Teiseks veenduge, **kas kogukonnatöö pakub aktiivile endiselt rõõmu** või on see muutumas pelgaks kohustuseks või siis suisa raskeks tööks. Ka siin võiks olla abi sellest, kui võtate aja maha ning tegelete suhetega, näiteks teete meeskonnana midagi toredat koos ja mõtestate oma tegevusi sügavate küsimuste abil.

VÄÄRTUST LOOV KESTLIKKUS (aktiivsuse punktiskoor 18-29)

- ▶ Selles faasis edukas tegutsemine eeldab kogukonnalt **strateegilist planeerimist** ning tulemuste regulaarset seiret ja hindamist. Kui varasemad osalusplaneerimise mudelid keskendusid probleemide ja vajaduste analüüsile, siis tänapäevasem ja innovaatilisem lähenemine on võtta fookusesse ressurside ja võimaluste kaardistamine ning strateegia ülesehitamine tugevustele. **Ressursikeskne lähenemine** aitab kaasata rohkem kogukonna liikmeid arendustegevusse.
- ▶ Kestlik kogukond peab ühtlasi olema **õppiv kogukond**. See ei eelda ainult koolitusi ning õppereise, vaid ka oma tegevuse ja tulemuste

regulaarset analüüsimist ja mõtestamist ning sellest meeskonnana õppetundide sõnastamist ja rakendamist.

- ▶ Üks viis õppida ja areneda on olla **mentoriks või nõustajaks** teistele kogukondadele või nende eestvedajatele. See ei ole sugugi ühepoolne andmine, vaid võimalus omandada laiemat pilti. Siit on vaid üks samm kogukonna, kaasamise või juhtimise koolitaja rollini. Neid rolle nautivad eestvedajad saavad end täiendada mentorprogrammides kui ka koolitajate koolitustel.
- ▶ Kestliku kogukonna eestvedajate kogemust vajavad nii kohaliku **omavalitsuse komisjonid kui ka riigi tasandi töörühmad**. Võtke julgelt vastu kutsed volikogusse, omavalitsusse ning riiklikesse nõuandvatesse komisjonidesse. See avardab maailmapilti, aitab märgata võimalusi ning luua väärtuslikku suhete võrgustikku. Ka kohalikus ning miks mitte riigi tasandi poliitikas osalemine on tervitatav eeldusel, et eesmärk on selge ja toob kasu kogukondadele laiemalt.

ISEMAJANDAV KESTLIKKUS (aktiivsuse punktiskoor 30 või rohkem)

- ▶ Siinkohal tasub kaaluda kogukonna osalusel osaühingu loomist ning pädeva **äriplaani koostamist**. Selleks vajab kogukond ettevõtjalaste ning juriidiliste kompetentside olemasolu kogukonna liikmete seas. Lisaks võib neid omandada ka koolitustel või nõustajaid kasutades. Kõige paremini areneb kogukond üheskoos oma kogemusi analüüsid ja neist õppides.
- ▶ Hoidke laiem kogukond igas etapis arengutega kursis. Jälgige, et kogukonna liikmetel oleks piisav info ning võimalus olla kaasatud strateegiliste suundade väljatöötamisse.
- ▶ Kestlik kogukond vajab väga head sisekommunikatsiooni, kuid samavõrd osavust väliskommunikatsioonis ehk oma **ettevõtmiste, teenuste, toodete turundamisel**. Selles faasis ei piisa sageli enam ühest inimesest, vaid olemas võiks olla kommunikatsiooni tiim.

Kokkuvõtteks: Kestlik kogukond juhib oma arenguprotsesse meekonnanana ise, tehes seda läbi kogukonna liikmete osaluse ja kaasatuse. Kestlik kogukond lähtub oma igapäevases tegevuses vanasõnast: „Kui lähed üksi, jõuad kiiresti. Kui lähed koos, jõuad kaugemale.“

Arengufaaside kasutamine kohalike omavalitsuste kogukonnatöös

Kogukondade arengufaaside juhendmaterjal on heaks abivahendiks ka kohalike omavalitsuste arendustöötajatele, kelle ülesandeks on tegeleda paikkondlike või huvikogukondadega.

Kindlasti on omavalitsusel hea omada ülevaadet, millises arengufaasis on nende kogukonnad. Kuigi esmased hinnangud on võimalik anda ka arengufaaside kirjeldusi arvestades, siis soovitame vastaval ametnikul koostöös tegutsevate kogukondadega läbi viia juhendis toodud küsitlus. Sellega aitaks arendustöötaja kogukonnal oma tegevust mõtestada, saades ka ise väga hea sissevaate kogukonna hetkeseisu.

Eelkõige aitab kogukondade arengufaaside mudel kohalikel omavalitsusel mõista kogukondade arengu erinevusi ning valida ja planeerida vastavalt sellele kohaseid tugitegevusi.

Toome siinkohal ära mõned valikud, kuidas kohalik omavalitsus saab erinevas arengufaasis kogukondi toetada.

0 0-faas: „VALGED LAIGUD“

- ▶ märgata aktiivseid elanikke ja luua nendega kontakt;
- ▶ võtta initsiatiiv ning uurida, kas paikkonna elanikel on eeldusi (ühishuvi) kogukondliku tegevuse käivitamiseks;
- ▶ julgustada potentsiaalseid eestvedajaid ning toetada esimesi samme.

1. arengufaas: ENESEMÄÄRATLEMINE

- ▶ pakkuda algajale eestvedajale abi, nõu, infot, ruume;
- ▶ tunda huvi, kuidas kogukonnal ettevõtmised sujuvad;
- ▶ töötada välja selline rahastusmudel, mille kaudu saab toetada kogukonna algatusi ka siis, kui kogukonnal puudub juriidiline isik;
- ▶ tunnustada kogukonda nende esimeste edulugude osas;

- ▶ kaasata esilekerkivaid eestvedajaid ümarlaudadesse, koolitustele, õppereisidele;
- ▶ toetada kogukonna eneseteadvust vallapoolsete külaskäikudega;
- ▶ vajadusel aidata kogukonnal luua MTÜ või valida külavanem.

2. arengufaas: ORGANISEERUMINE

- ▶ vajadusel pakkuda abi külavanema/asumivanema valimisel;
- ▶ pakkuda eestvedajatele koolitusi, näiteks kaasamise, arengu kavandamise, finantsplaneerimise, turunduse, kommunikatsiooni jne teemadel);
- ▶ teadvustada omavalitsusväliseid rahastusvõimalusi (KOP, Leader, KÜSK) ja abistada projektide sõnastamisel;
- ▶ luua aktiivsust ja arengut toetav rahastussüsteem (omaosaluste toetamine, tegevustoetus, väikeprojektide toetus, kaasav eelarve vmt);
- ▶ anda nõu ja abi keerukamate projektide puhul, sh investeeringute ettevalmistamisel ja ellu viimisel;
- ▶ pakkuda võimalust hallata küla- või rahvamaja;
- ▶ luua võimalus teiste küladega koos õppida, arutada, ühishuvisid otsida;
- ▶ tunnustada küla ja näidata saavutusi külalistele;
- ▶ soodustada arengu planeerimist (arengukava koolitus, nõustamine, rahaline motiveerimine);
- ▶ pakkuda süsteemset suhtlust ja koostööd vallavalitsuse ning volikoguga.

3. arengufaas: KESTLIK ARENG

- ▶ kaasata eestvedajate tiimi arengupartneritena teadlikult volikogu komisjonidesse;
- ▶ luua rahastusmudel, mis võimaldab rahastada suuremamahulisemate projektide kaasfinantseeringut või panustada täiendava tegevustoetusega;

- ▶ pakkuda kogukonnale delegeeritud teenuste elluviimist võrdsel alusel ettevõtjatega;
- ▶ olla aktiivne huvipool ja tunda järjepidevalt huvi, kuidas kogukonnal läheb;
- ▶ kaasata eestvedajate tiim omavalituse arengut mõjutavate otsuste kujundamise protsessi;
- ▶ pakkuda mentori/nõustaja rolli või osta teenust teiste külade võimestajana;
- ▶ võimalusel koolitada eestvedajaid koos omavalitsuse töötajatega;
- ▶ tunnustada kogukonda, jagada nende edulugu ning esitada tunnustamiseks üleriiklikel konkurssidel.

Kokkuvõtteks saab öelda, et töö kogukondadega on väljakutserikas, kuid põnev ja piirkonna üldisele heaolule kasu toov. Kogukonnatöö loob juurde sotsiaalset kapitali, kuid samas eeldab tegijatelt inimeste ja nende eripärade väärtustamist ning valmidust koosloomeks.

MÕISTED JA LUGEMISSOOVITUSED

Kogukond on enamasti territoriaalselt määratletud inimeste kooslus, keda ühendavad näiteks ajalugu, omavahelised suhted, ühistegevus, ühised väärtused ja eluviis.

Kogukond selle dokumendi kontekstis on eelkõige paikkondlik (külas, külade piirkonnas, alevikes, linna asumis) tegutsev inimkooslus või paikkondlikult huvipõhine kooslus, kellel on lisaks territoriaalsele lähedusele muu (nt rahvusest, vanusest, missioonist, väärtustest tulenev) ühishuvi.

Kogukonnatöö on eesmärgistatud tegevus kogukonnas, välja selgitamiseks ühiseid vajadusi ja võimalusi ning arendamiseks inimeste kvaliteetset sotsiaalset elu. Kogukonnatööd võib edendada nii professionaal (kogukonna nõustaja) väljastpoolt kui ka pädev kogukonnasisene eestvedaja.

Kaasamine on teadlik protsess osalejate panuse võimaldamiseks, et see läbi luua mõjusaid ja tähenduslikke muutusi. Kaasamine hõlmab koostöös osapooltega vajaduste kaardistamist, informeerimist, konsulteerimist, osalemiseks soodsa keskkonna planeerimist ning koosloomet.

Eestvedaja on formaalne või mitteformaalne liider, kes on valmis võtma vastutuse grupi või kogukonna tegevuste eesmärgistatud koordineerimise eest ning kelle kutsele kogukond reageerib. Antud dokumendis mõistame eestvedaja all eelkõige vabatahtlikku liidrit.

Külavanem on ühe või mitme küla elanike poolt valitud esindusisik, kes juhindub oma tegevuses küla ühistest seisukohtadest, kehtivatest õigusaktidest ning valla ja piirkonna arengukavadest. Külavanemale annab mandaadi kohaliku omavalitsuse poolt kinnitatud külavanema statuudi alusel läbiviidud valimisprotsess. Külavanema ameti puhul on tegemist ühiskondliku usaldusametiga, mille ülesandeid täidetakse üldjuhul tasuta.

Huvikaitse ehk eestkoste on kodanikuühenduste tegevus, millega püütakse kindlustada oma huvigrupi eesmärkide arvestamist kohaliku või riikliku poliitika kujundamisel ning rakendamisel. Huvikaitse meetoditeks on võrgustike arendamine, ühishuvide sõnastamine, avalikkuse teavitamine, kampaaniad ja lobitöö.

MTÜ ehk mittetulundusühing on isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärk või põhitegevus ei tohi olla tulu teenimine. Raha on lubatud kasutada ainult ühingu eesmärkide saavutamiseks ning kasumit ei tohi liikmete vahel jaotada.

Kestlikkuse mõiste sünonüümid on ka jätkusuutlikkus, elujõulisus. Sisaldab põhimõtet, et tegevused, mida ette võetakse, ei ole ühekordsed algatused, vaid nende mõju on pikaajaline, võimaldab esile tuua kogukonna arenguks vajalikke muutusi.

Projekt on ühekordne või lühiajaline selgelt piiritletud ressursidega ja ajalistes raamides toimuv tegevuste kogum ühe või mitme eesmärgi saavutamiseks. Tinglikult võib projektid jagada a) investeeringuprojektideks, mille eesmärk ja tegevused eeldavad ehitamist, renoveerimist või rahaliselt ressursimahukate seadmete soetamist, ning b) arendusprojektideks, mille eesmärgi saavutamiseks on eelkõige vajalikud analüüsid, uued teadmised, protsesside ja tavade muutmine, mõtteviise muutvad sündmused jne.

Arengukava on (strateegiliste) eesmärkide saavutamist kavandav dokument, mis sisaldab tegevusplaani ning on aluseks eelarve koostamisel.

Strateegiaks nimetame antud dokumendi kontekstis strateegilise planeerimise protsessi tulemust kajastavat dokumenti, mis põhineb olukorra analüüsil ning hõlmab suurt pilti. Strateegia sisaldab visiooni, strateegilisi eesmärke ning nende saavutamise tegevuskava.

ALLIKAD TEADMISTE JA LISATOE SAAMISEKS:

MTÜ abi – teejuht vabaühendustele - <https://www.mtyabi.ee/>

Lehelt saab veebipõhiseid nõuandeid ning teavet MTÜdele mõeldud ürituste ja koolituste kohta üle Eesti.

Maakondlikud arenduskeskused - <https://www.arenduskeskused.ee>

Siit leiab hõlpsasti endale lähima maakondliku arenduskeskuse info ning saab end otse vabaühenduste konsultandi juurde nõustamisele registreerida.

Leader-tegevusrühmad - <https://maainfo.ee/index.php?page=3738&>.

Kui oled maapiirkonnas tegutsev kogukond, siis leiad siit hõlpsasti endale lähima Leader-tegevusrühma ning saad uurida, millised on sinu kogukonnale sobivad rahastusvõimalused.

Kogukonnaveeb - <https://kogukonnaveeb.ee>.

Kogukonnaveeb pakub kogukondadele häid praktikaid, juhendmaterjale, nõustajate-koolitajate kontakte ning õppimisvõimaluste teavet. Siit leiavad teavet ka kogukondade arendajad ning kohalike omavalitsuste töötajad.

Kaasamine.ee - <https://kaasamine.ee>

Sellelt lehelt leiab häid kogukonda kaasavate meetodite kirjeldusi, kaasava juhtimise väärtust esile toovaid kogemuslugusid ning selle valdkonna nõustajate- kaasamispraktikute kontakte.

Dagmar Narussoni artikkel „Kogukonna tähendused“

<https://kogukonnaveeb.ee/artiklid/kogukonna-tahendused/>

Vabatahtlikud seltsilised

<https://seltsilised.ee/tegevused/kogukonnamudel>.

Sellelt leiab nõuandeid ja teejuhise kogukondlikuks tööks vanemaealistega.

Kodanikuühiskonna Sihtkapital

<https://kysk.ee/taotlejale/vabauhenduste-arendamine>.

Pakub muuhulgas teavet maakondlike vabaühenduste konsultantide, arenguekspertide kohta ning toetuste kohta.